

A ZSIDÓKKAL SZEMBENI SZOLIDÁRIS ÉS ANTISZOLIDÁRIS VISELKEDÉS OKAI MAGYARORSZÁGON A PLURALIZMUS IGNORANCIÁJA TÜKRÉBEN¹

Grajczjár István – Örkény Antal – Csepeli György

grajczjar.istvan@uni-milton.hu – orkeny.antal@tatk.elte.hu –

csepeli.gyorgy@tatk.elte.hu

DOI: 10.20520/JEL-KEP.2025.3.195

Absztrakt

E tanulmány azt vizsgálja, hogy mely tényezők befolyásolták a zsidókkal szembeni szolidaritást Magyarországon 2023 októberében, különös tekintettel a pluralizmus ignoranciájának hívtak jelenségre, amely szerint, ha valaki túlbecsüli az antiszemita arányát a társadalomban, a konformista nyomás miatt kevésbé lesz hajlandó segítséget nyújtani. Az 1000 fő országos reprezentatív minta eredményeire épülő tanulmány logisztikus regressziós modellt alkalmazott annak vizsgálatára, hogy klaszteranalízissel létrehozott különböző attitűd-csoportok, valamint a pluralizmus ignoranciája, illetve a klasszikus szocio-demográfiai változók és egyéb tényezők – például igazságtalanság-érzés, a tekintélyelvűség, az idegengyűlölet és a zsidókkal kapcsolatos ismeretek – hogyan befolyásolták a zsidók segítésére való hajlandóságot egy verbális vagy fizikai antiszemita támadás esetén.

Kulcsszavak

antiszemitizmus, szolidaritás, pluralizmus ignoranciája, normatív nyomás, kirekesztő attitűdök, kvantitatív analízis

REASONS FOR SOLIDARITY AND ANTI-SOLIDARITY BEHAVIOUR TOWARDS JEWS IN HUNGARY IN LIGHT OF IGNORANCE OF PLURALISM

István Grajczjár – Antal Örkény – György Csepeli

Abstract

This study examines the factors that influenced solidarity with Jews in Hungary in October 2023, with special attention to the phenomenon known as *pluralistic ignorance*. According to this concept, individuals who overestimate the proportion of antisemites in society may become less willing to offer help due to conformist pressure. Based on the results of a nationally representative sample of 1,000 respondents, the study employed a logistic regression model to analyze how various attitude clusters (identified through cluster analysis), pluralistic ignorance, as well as classical socio-demographic variables and additional factors—such as perceived injustice, authoritarianism, xenophobia, and knowledge about Jews—affected the willingness to assist Jews in cases of verbal or physical antisemitic attacks.

Keywords

anti-Semitism, solidarity, pluralism ignorance, normative pressure, exclusive attitudes, quantitative analysis

¹ A kutatás a Tett és Védelem Alapítvány támogatásával történt, az empirikus adatfelvételt pedig a Závecz Research Piac- és Társadalomkutató Intézet végezte.

A ZSIDÓKKAL SZEMBENI SZOLIDÁRIS ÉS ANTISZOLIDÁRIS VISELKEDÉS OKAI MAGYARORSZÁGON A PLURALIZMUS IGNORANCIÁJA TÜKRÉBEN²

Grajczár István – Örkény Antal – Csepeli György

grajczjar.istvan@uni-milton.hu – orkeny.antal@tatk.elte.hu – csepeli.gyorgy@tatk.elte.hu

Bevezetés

Vizsgálatunkban a zsidókkal szembeni szolidáris és antiszolidáris viselkedés okaira kerestünk válaszokat egy közvetlenül 2023 októberében felvett, nemre, korra, iskolázottságra, településméretre és régióra reprezentatív, 1000 fős országos antiszemitizmus kérdőív segítségével Magyarországon. A szolidaritás mérésére egy olyan indexet tudtunk függő változóként alkalmazni, amely egy verbális, vagy fizikai támadás esetén a zsidóknak nyújtandó segítség mértékét mérte. Kutatásunk során öt attitűd-klaszterbe soroltuk kérdezettjeinket, amelyek az antiszemitizmus kognitív, konatív, affektív és másodlagos dimenzióiból, valamint az antiszemita gyökerű Izrael-ellenességből, illetve az emlékezetpolitika támogatásból, egy-egy, a másságról és a magyarok és zsidók közötti konfliktusról szóló kérdésből és egy filoszemita itemsorból álltak. Az öt klaszter a következő volt: konzisztens antiszemiták, konzisztens filoszemiták, inkonzisztensek, habozók és mérsékelt elfogadók. Ahhoz, hogy a zsidókkal kapcsolatos szolidaritás mozgatórugóit megértsük, logisztikus regresszióval megvizsgáltuk, hogy 2023 októberében mennyire mutatkoztak e különböző csoportok segítőkésznek a zsidókkal szemben.

A klasszikus szocio-demográfiai változókat (nem, kor, iskolai végzettség, településméret) kontrol alatt tartva az öt klaszterrel és néhány további változóval igyekeztünk magyarázni a jelenséget. Az egyik ilyen, jelen írásunkban különösen hangsúlyos változó a pluralizmus ignoranciája volt, vagyis az, hogy mennyire érzékelik az emberek többségi álláspontnak az antiszemita véleményeket, mennyire érzékelnek egyfajta hamis konformista/normatív antiszemita nyomást a társadalomban. Magyarázó változónak használtuk még a kisebbségi csoportokkal, és különösen a zsidósággal kapcsolatos attitűdkutatásokban elterjedt tekintélyelvűséget (amely az antiszemitizmus legfontosabb magyarázatát kínálta eddig), a mássággal szembeni intolerancia (hiszen azt találtuk, hogy Magyarországon gyakorlatilag nincs

² A kutatás a Tett és Védelem Alapítvány támogatásával történt, az empirikus adatfelvételt pedig a Závecz Research Piac- és Társadalomkutató Intézet végezte.

önálló antiszemitizmus, vagyis a zsidók elutasítása szorosan együtt jár más csoportok kirekesztésével) és a zsidókról szerzett ismereteket (kontakthipotézis tesztelése), valamint az igazságtalanság-érzést (ők szolidaritást mutathatnak a kirekesztettnek érzett csoportokkal, hiszen magukat is annak érzik).

A szolidaritás

A szolidaritás összetett és sokrétű fogalom, amely számos társadalmi és erkölcsi dimenzióval bír. Bayertz (1998) szerint a szolidaritás arra ösztönzi az embereket, hogy saját szükségleteiket az össztársadalmi érdekek érdekében háttérbe szorítsák, és szükség esetén kölcsönösen támogassák egymást (Gesthuizen et al. 2014). Denz (2003) megközelítése alapján a szolidaritás nem pusztán a közvetlen haszonszerzésre épül, hanem arra is, hogy javítsa azok helyzetét és jólétét, akik nem esnek a személyes érdekek körébe (lásd még Bierhoff 2002). Ez a fogalom olyan értékekkel, normákkal és erkölcsi elvekkel társul, amelyek célja a rászorulóknak segítése, függetlenül állampolgárságtól, etnikumtól, vallási hovatartozástól, szexuális orientációtól vagy egészségi állapottól – legyen szó egyéni, csoportos, vagy társadalmi szintű szolidaritásról.

Hondrich és Koch-Arzberger (1992) további tényezőket is hangsúlyoznak, amelyek a szolidaritás előfeltételei lehetnek: ilyenek például a közös meggyőződések és értékek, az igazságosság iránti igény, a gyakori interakciók, a társadalmi közelség, a bizalom, valamint a közös fenyegetésekkel szembeni védekezés idején. Ezek a tényezők a szolidaritás működésének egyfajta „mezőjeként” értelmezhetők, amelyet inkább szabadon választott, erős társadalmi kapcsolatok jellemeznek, semmint hagyományos, kényszerítő erejű közösségi kötelékek. A szolidaritás érzése leginkább közösségi vészhelyzetben, mint amilyen egy háború, katasztrófa, üldöztetés csap át aktivitásba (Hondrich – Koch-Arzberger 1992). Zulehner et al. (1996) szerint – többek között a fentiek okán – a szolidaritás nem korlátozódhat egyszerűen egy értékrendre, hanem aktivitást igényel.

Stjernø (2005) szerint a szolidaritás alapját az egyén azon képessége határozza meg, hogy kivel tud azonosulni. Ez lehet egy szűk csoport – például hasonló érdeklődési kör vagy kölcsönös függőség mentén –, de kiterjedhet politikai vagy vallási hovatartozás alapján is, elméletileg akár az egész emberiségre. Ugyanakkor az egyén identifikációs képességének korlátai kijelölik a szolidaritás határait is, hiszen meghatározzák, hogy kik tartoznak a szolidaritás közösségébe. Becker, Eckert, Kohli és Streeb (2004) szerint a szolidaritás nem univerzális, mivel egy adott csoporthoz való tartozás keretek közé szorítja azt (Goes 2015).

Stjernø értelmezése alapján a szolidaritás egyszerre tartalmaz inkluzív és exkluzív elemeket, így képes integrálni, ugyanakkor megosztani is (Stjernø, 2005). Az inklúzió és exklúzió dinamikája szinte elkerülhetetlen, mivel a szolidaritás – akárcsak az in-group – határokkal rendelkezik (Smith és Sorrell, 2014). Az exklúzió alapját képezheti az etnikai, vallási, kulturális vagy területi különbözőség, de az in-group határokat szabhat társadalmi státusz, érdek, nemi orientáció vagy identitás mentén is (Tragl 2000, Goes 2015).

A szolidaritás tehát egy alapvető társadalmi érték, amely azt fejezi ki, hogy egyének vagy csoportok kiállnak egymás mellett, különösen akkor, ha diszkriminációval, erőszakkal vagy társadalmi kirekesztéssel szembesülnek. A zsidó közösségek számára a szolidaritás kiemelt jelentőséggel bír, tekintettel az antijudaizmus és antiszemitizmus hosszú történetére, amely az előítéletektől, a verbális bántalmazáson keresztül egészen a fizikai erőszakig terjed.

Kutatások kimutatták, hogy az antiszemitizmus verbális és fizikai formái gyakran együtt fordulnak elő, ahol a verbális bántalmazás előfutára lehet a súlyosabb erőszakos cselekményeknek (Leets 2002). Az antiszemita retorika és a növekvő politikai populizmus,

valamint a jobb- és baloldali szélsőségesesség metszéspontja az elmúlt években fokozta a zsidó közösségek sebezhetőségét, különösen olyan események után, mint a 2018-as pittsburghi zsinagógai lövöldözés (Byers – Jones 2020), vagy a cikk apropójául szolgáló Hamasz terrortámadást követő Európai és Észak-Amerikai antiszemita incidensek.

Latané – Darley (1970) szerint az emberek nagyobb valószínűséggel segítenek, ha erkölcsi vagy társadalmi kötelezettségüknek, normatív nyomásnak érzik azt. Verbális bántalmazás esetén hatékony segítség lehet az elkövető elleni felszólalás, az elítélés kifejezése, vagyis az áldozat melletti határozott kiállás, míg fizikai támadások esetén a szolidaritás aktívabb részvételt igényel, például segítségkérés, az áldozat védelme vagy orvosi és érzelmi támogatás biztosítása révén. Az antiszemita cselekmények esetén való beavatkozás nemcsak az áldozatok védelmét szolgálja, hanem egy igazságosabb és befogadóbb társadalom alapjait is erősíti. Az antiszemita viselkedés elleni fellépés révén a szolidaritást tanúsítók segíthetnek lebontani azokat a kognitív torzításokat, amelyek fenntartják az antiszemitizmust, és elősegíthetik a zsidó közösségek és hozzájárulásaik pontosabb megértését (Allport 1977).

A zsidók iránti szolidaritás mozgatórugói

A hajlandóság, hogy valaki kiálljon a zsidó közösségek, vagy egyének mellett az antiszemitizmussal szemben, gyakran tükrözi a társadalom mélyebb dinamikáit, ilyen például a jelen tanulmányban a magyarázatok között különös hangsúlyt élvező pluralizmus ignoranciája, a tolerancia, a nyitott gondolkodás, valamint a zsidó történelem és kultúra ismerete, illetve az igazságtalanság-érzés.

A pluralizmus ignoranciája: Az antiszemita többség illúziója

A neves német szociológus, Elisabeth Nölle-Neumann (1984, 1995) nyomán Angelusz Róbert (1996; 2002) hívja fel a figyelmet arra, hogy az emberek különböző társadalmi kérdésekben kialakított attitűdjeit nagyban befolyásolja, hogy miként észlelik az adott kérdésben a többség viszonyulását. Az elmélet szerint a mindennapokban élő emberek, ha akarják, ha nem, naiv közvéleménykutatók, akik Narcisszuszként a maguk által látott többség tükreben látják saját magukat. A zsidókkal való szolidaritást befolyásoló fontos tényező tehát a társadalomban uralkodó antiszemitizmus észlelése. Sokan tévesen hiszik, hogy az antiszemita nézetek széles körben elterjedtek és társadalmilag elfogadottak, ami visszatarthatja őket a szolidáris cselekvéstől. Ez a jelenség, amelyet a pluralizmus ignoranciájának neveznek, akkor fordul elő, amikor az emberek feltételezik, hogy társaik előítéletes nézeteket vallanak, és ennek megfelelően igazodnak az észlelt társadalmi normákhoz (Miller – McFarland 1991). A pluralizmus ignoranciájának mérése kulcsfontosságú a zsidó közösségekkel való szolidaritás megértésében. Ha az emberek tisztábban látják az antiszemita nézetek valódi társadalmi előfordulását, nagyobb valószínűséggel éreznek bátorságot a cselekvésre és a szolidaritás kifejezésére.

Az igazságtalanság-érzés mint a szolidaritás motivációja

Az igazságtalanság-érzés kiemelt szerepet játszik a marginalizált csoportokkal – köztük a zsidókkal – való szolidaritás kialakulásában. A relatív depriváció elmélete (Runciman 1966) szerint azok az egyének, akik az igazságtalanság érzésével küzdenek, nagyobb valószínűséggel éreznek empátiát olyan csoportok iránt, amelyeket szintén kirekesztettnek vagy elnyomottnak látnak. Ez az igazságtalanság-érzés és a szolidaritás közötti kapcsolat a társadalmi kirekesztés közös élményével magyarázható. Az antiszemitizmus kontextusában a zsidók történelmileg számos társadalomban marginalizáltak voltak, ami szimbolikus kapcsolatot teremt az ő

tapasztalataik és más nélkülöző csoportok élményei között. Társadalomtudományi kutatások kimutatták, hogy azok az egyének, akik gazdasági, társadalmi, vagy politikai szempontból hátrányban érzik magukat, nagyobb valószínűséggel mutatnak szolidaritást más, hasonlóan marginalizáltnak érzett csoportokkal szemben (Walker – Pettigrew 1984, Klandermans 2013). Ebben az értelemben az elnyomottak szolidaritása a zsidókkal a szélesebb értelemben (társadalmi, politikai stb.) igazságtalanságok és egyenlőtlenségek elleni közös küzdelmet

tükrözi. Az igazságtalanság érzése tehát olyan „alulról felfelé” irányuló szolidaritást hozhat létre, ahol azok, akik gazdasági, társadalmi, vagy politikai szempontból kirekesztettnek érzik magukat, érzékenyebbek más kisebbségek helyzetére, objektív társadalmi státuszuktól függetlenül, hiszen a magasabb státuszúak is átélik az igazságtalanság-érzést, kirekesztettség-érzést, a megbecsültség hiányát, értékeik elvesztésének érzését, politikai elnyomást.

Tolerancia és nyitottság: Az antiautoritárius értékek szerepe

A tolerancia és a nyitottság kulcsfontosságú tényező a kisebbségi csoportokkal – így a zsidókkal – való (inkluzív) szolidaritás kialakítása, különösen az antiszemitizmussal szembeni fellépés során. Ezek az értékek gyakran társulnak antiautoritárius nézetekkel, amelyek elutasítják a merev hierarchikus struktúrákat és az elnyomó társadalmi normákat. Szociálpszichológiai tanulmányok kimutatták, hogy azok az egyének, akik nyitott gondolkodásra épülő értékeket vallanak, nagyobb valószínűséggel fogadják el a sokszínűséget és a pluralizmust, ami erősebb inkluzív jellegű szolidaritást eredményez a diszkriminációval szembesülő csoportokkal, például a zsidókkal szemben (Adorno et al. 1950).

A tolerancia a különbözőségek – például vallási, kulturális és etnikai – elfogadására és tiszteletére való hajlandóságként értelmezhető. Duckitt (2001) kutatásai szerint az autoritarizmus alacsonyabb szintjét mutató egyének általában magasabb toleranciaszintet képviselnek, és nagyobb valószínűséggel támogatják a marginalizált csoportokat, amikor azok verbális vagy fizikai támadások áldozatává válnak.

A nyitottság, amely szorosan kapcsolódik a toleranciához, szintén jelentős szerepet játszik a szolidaritás előmozdításában. A nyitott gondolkodású egyének hajlamosabbak megkérdőjelezni a sztereotípiákat és szembeszállni a társadalmi előítéletekkel, beleértve a zsidókat érintőeket is. Tanulmányok szerint azok, akik nyitottak az új tapasztalatokra és nézőpontokra, gyakrabban viselkednek proszociálisan, például közbelépnek diszkrimináció vagy gyűlölködés esetén (Sibley – Duckitt 2008).

A zsidó történelem és kultúra ismerete

Az egyik legfontosabb tényező, amely befolyásolja a zsidókkal való szolidaritást, a zsidó történelemről, kultúráról és kisebbségi tapasztalatokról szerzett ismeret. A kontakthipotézis (Allport 1977) szerint a kisebbségi csoportokkal való kapcsolat és tudás csökkentheti az előítéleteket és növelheti az empátiát. Azok az emberek, akik tájékozottabbak a zsidók történelmi tapasztalatairól – különösen az üldöztetésükről és kirekesztésükről –, nagyobb valószínűséggel érznek késztetést arra, hogy beavatkozzanak antiszemita események során.

A holokausztal kapcsolatos oktatás például azt mutatja, hogy azok az egyének, akik jól ismerik a zsidókkal szembeni történelmi atrocitásokat, nagyobb valószínűséggel fejeznek ki szolidaritást a mai zsidó közösségekkel (Schweber 2004). A zsidó kultúra és társadalmi hozzájárulás ismerete tovább csökkenti a sztereotípiákat, és megkérdőjelezi az antiszemitizmust tápláló negatív percepciókat.

Eredmények

Antiszemita incidens esetén várható viselkedés – a függő változó

A zsidókkal való szolidaritást azzal mértük, hogy a kérdezettek beavatkoznának-e egy zsidókkal szembeni verbális, vagy fizikai támadás esetén, amely változókból egy indexet készítettünk (a közvetlen beavatkozás válaszopciót és a 'hatóság segítségét kérné' kategóriákat

összevontuk). A gyakoriságok vizsgálatánál azt találtuk, hogy a magyarországi felnőtt lakosság mindössze 5 százaléka avatkozna be közvetlenül egy antiszemita incidens során mind szóbeli, mind fizikai támadás esetén. Bár nagy az átfedés, nem teljesen ugyanazok a válaszadók mondták egyik, illetve másik esetben, hogy akár kockázatot vállalva is segítenének; összesen 7 százalék azok aránya, akik legalább az egyik esetben így tennének. A közbelépés legjellemzőbb módja az lenne, hogy a válaszadó külső segítséget kérve avatkozna be. Szóbeli atrocitás esetén az emberek negyede nem érezné úgy, hogy be kellene avatkoznia; fizikai támadásnál ez a hozzáállás kevésbé jellemző, 19% gondolkodik így. Szóbeli antiszemita megnyilvánulás esetén a passzív helytelenítés lenne a legjellemzőbb magatartás (41 százalék), ez fizikai támadás esetén valamivel kevésbé jellemző: ilyen esetben 36 százalék feltételezi, hogy bár helytelenítené, nem merne beavatkozni. A válaszok alapján összességében szóbeli támadás esetén a népesség 29 százalékától, fizikai támadás esetén 41 százalékától várható valamilyen beavatkozás, segítség (1. táblázat).

1. táblázat

*Képzelve el, hogy közlekedési eszközön, vonaton, buszon, vagy egy boltban szóbeli antiszemita megnyilvánulással / fizikai támadással találkozik. Mit tenne Ön egy ilyen helyzetben?
(saját szerkesztés)*

	szóbeli antiszemita megnyilvánulás	fizikai támadás
közvetlenül beavatkozna (akár kockázatot vállalva), és szavá tenné, hogy ez elfogadhatatlan / megpróbálná a sértettet megvédeni	5%	5%
úgy avatkozna be, hogy a közlekedési vállalat dolgozóinak vagy a hatóság segítségét kérné	24%	36%
helytelenítené, de nem merne beavatkozni	41%	36%
nem érezné úgy, hogy be kellene avatkoznia	25%	19%
nem tudja, vagy nem válaszol	6%	4%

A pluralizmus ignoranciája

Kutatásunk innovációja, hogy Elisabeth Nölle-Neumann és Angelusz Róbert elméletét alkalmazva, nemcsak azt néztük, hogy mi a válaszadók saját nézete három kulcsfontosságú antiszemita állítás kapcsán, hanem azt is, hogy mit gondolnak arról, mi a többség álláspontja ebben a két kérdésben a magyar társadalomban. Ezt a problémát a szociológiában a pluralizmus ignoranciájának nevezik, amelynek két esete lehetséges: az egyik az a feltételezés, hogy „saját attitűdjeimmel és elvárásaimmal a csoportomban egyedül vagyok”, a másik pedig az a feltevés, „hogy a többség úgy gondolkodik mint én”. (Angelusz 1996, Angelusz 2002) Az

interperszonális antiszemitizmus esetében az állítást a következőképpen fogalmaztuk meg: „*A zsidók kihasználják a nem zsidókat*”, a politikai-hatalmi antiszemitizmus szerint az állítás a következőképpen szólt: „*Túl nagy a zsidók befolyása Magyarországon*”. A holokauszt témájában megfogalmazott antiszemita állítással a következő megfogalmazásban találkoztak a kérdezettek: „*A zsidók még a háború alatti üldöztetésükből, a holokausztról és előnyöket próbálnak kovácsolni.*” Kiderült, hogy a válaszadók, mint naiv szociológusok azt feltételezik, hogy a társadalom egészének körülbelül egyharmada ért csupán egyet a három vad antiszemita

nézettel. Ha viszont aszerint nézzük, hogy ő maga mennyiben azonosul ezekkel az állításokkal, akkor már nagyon nagyok a különbségek. Azok körében ugyanis, akik nem értenek egyet ezekkel a nézetekkel, jóval alacsonyabb az adott nézet többségi elfogadásának vélelme, szemben az antiszemita állításokkal teljesen egyetértőkkel, akik erős antiszemita többséget látnak maguk körül.

Az interperszonális antiszemitizmussal egyetértők aránya (2. táblázat) összességében nem éri el a válaszadók felét (48%) és körükben viszonylag magas is azok aránya, akik úgy gondolják, hogy ezt a kemény antiszemita állítást társadalom egy része (az egyetértők között átlagosan 44%-a) osztja. Különösen magas ez a teljesen egyetértők esetében (55%), miközben ők pusztán a társadalom egytizedét teszik ki. Hasonló a helyzet a nem egyetértőkkel: véleményük szerint a társadalom 18-23%-a ért egyet a kijelentéssel, vagyis nagyjából 80%-uk nem, ami megerősíti őket abban, hogy a többség az ő álláspontjukkal azonosul.

2. táblázat

A saját és a társadalom többségének tulajdonított interperszonális antiszemitizmus (saját szerkesztés)

	A zsidók kihasználják a nem zsidókat (interperszonális antiszemitizmus)	
	a kérdezettek maguk hogyan látják (%)	A kérdezettek szerint az emberek hány %-a értene ezzel egyet?
nagyon nem ért egyet	10.4	18.01
nem ért egyet	42.1	22.8
egyetért	37.0	40.2
teljes mértékben egyetért	10.5	55.4
	n=876	átlagosan 32.6 (n=513)

A klasszikus politikai antiszemitizmust vizsgáló állítás esetében (3. táblázat), a szélsőséges antiszemiták öncsaló többségpercepciója még nyilvánvalóbb. Már önmagában is magas, hogy a válaszadók 55 százaléka túl nagyra tartja a zsidók befolyását a mai Magyarországon, ezen belül 14.5% ért teljes mértékben ezzel az állítással egyet. Dermesztő, hogy ez az agresszív antiszemita kisebbség úgy látja, hogy ők a többség: ebben a körben úgy vélik, hogy 61.4% ugyanazon a nézeten van, mint ők. Akik nem értenek egyet ezzel az állítással, azoknál a társadalmi egyetértés becslése 20-25% közé tehető, vagyis 75-80%-ról azt gondolják, hogy az ő álláspontjukat osztja.

A holokauszt témájában megfogalmazott antiszemitizmussal (4. táblázat) is csak egy kisebbség ért teljes mértékben egyet. Ez a kisebbség azonban, mint a másik két antiszemita állítás esetében is láttuk, erőteljes többségben látja magát, különösen azok, akik teljes mértékben osztják azt a nézetet, hogy a zsidók még a háború alatti üldöztetésükből, a holokausztról is előnyöket próbálnak kovácsolni. A megkérdezettek 12.5%-a értett teljes mértékben egyet ezzel az állítással, de szerintük a mai magyar társadalomban az emberek 57 %-a velük azonos állásponton van. A nem egyetértők itt 17 és 24% közé teszik az állítással egyetértők arányát, vagyis a többségről azt gondolják, hogy az ő véleményüket osztja.

3. táblázat

A holokauszt kontextusában jelentkező saját és a többségnek tulajdonított antiszemitizmus (saját szerkesztés)

	A zsidók még a háború alatti üldöztetésükből, a holokausztról is előnyöket próbálnak kovácsolni	
	a kérdezettek maguk hogyan látják (%)	A kérdezettek szerint az emberek hány %-a értene ezzel egyet?
nagyon nem ért egyet	16.8	16.7
nem ért egyet	35.3	23.5
egyetért	35.1	42.6
teljes mértékben egyetért	12.5	56.6
	n=891	átlagosan 33.4 (n=538)

4. táblázat

A zsidókkal kapcsolatos elfogadó állítás kontextusában jelentkező saját és a többségnek tulajdonított filoszemitizmus (saját szerkesztés)

	A zsidók ugyanúgy magyarok, mint a társadalom többsége	
	A kérdezettek maguk hogyan látják (%)	A kérdezettek szerint az emberek hány %-a értene ezzel egyet?
nagyon nem ért egyet	6,3	24,2
nem ért egyet	19,0	30,4
egyetért	51,1	52,7
teljes mértékben egyetért	23,7	68,7
	n=962	átlagosan 51,5 (n=603)

A három táblázat adatai alapján összefoglalóan azt mondhatjuk, hogy a szélsőséges antiszemita kisebbség meggyőzőhetetlenségének egyik fontos oka az, hogy nem látják, vagy nem akarják látni a nem antiszemita többséget a társadalomban. A nem antiszemiták és az antiszemiták is

többségben látják magukat a magyar társadalomban, így gyakorlatilag két különböző világban élnek. Ez az eredmény mindenképpen a társadalmi kommunikáció zavaraira utal az antiszemitizmus kérdésében. A pluralizmus ignoranciájának jelenségét nem csupán a durva antiszemita állítások esetében néztük meg, de egy kérdés erejéig a zsidókkal kapcsolatos pozitív állítás esetében is. Azzal az állítással, hogy *a zsidók ugyanúgy magyarok mint a társadalom többsége* (4. táblázat) a válaszadók döntő többsége egyetértett (75%), bár ezen belül a többség inkább a skála mérsékelt pozitív skálapontját választotta (51%). A teljes mértékben egyetértők (24%) a társadalom egésze tekintetében is megerősítve látják ennek az állításnak a magas elfogadottságát. A mérsékeltlen egyetértők ezzel szemben óvatosabbak, mert nem csak maguk viszonyulnak a kérdéshez visszafogottabban, de a többségi társadalmat is megosztottnak érzik. Az állítást teljesen elutasítók viszont, akik jelentős kisebbségbe szorulnak a mintában, ugyanúgy többségben érzik magukat, mivel a saját elutasító álláspontjukat a többség is képviseli (hiszen szerintük csak a társadalom 24%-a gondolja azt, hogy a zsidók ugyanúgy magyarok mint a társadalom többsége). A mérsékeltlen elutasítók körében nagyon hasonló tendenciát figyelhetünk meg, ami megerősíti azt, hogy a két nézetcsoporthoz két különböző valóságban él. Az „emberek hány %-a értene ezzel egyet?” változókból indexet hoztunk létre, amelyen keresztül egyetlen aggregált változó segítségével mértük a pluralizmus ignoranciáját.³ Minél magasabb az index értéke (0 és 100 között), annál erősebb az antiszemita buborék hatása, vagyis annál inkább gondolja úgy a kérdezett, hogy a többség az antiszemita itemekkel egyetért.

A zsidókhoz való társadalmi viszonyulás típusai

A 2023 őszén lefolytatott, országos reprezentatív mintán nyert adatokat olyan szempontból is megnéztük, hogy a zsidókhoz való viszonyulás különböző mintái szerint miként különböztethetők meg a válaszadók, amelyet azután beépítettünk független változóként a szolidaritást magyarázni hivatott modellünkbe. Ebben az esetben a válaszadókat csoportokra bonthatjuk a válaszaik szerveződése alapján, ami többféle módon lehetséges. Ezek egyike, hogy az egyes nézetek válaszadók szintjén történő szerveződésének felderítésére a klaszterelemzés módszerét hívjuk segítségül (k-means klaszter elemzés). Kutatói döntés, hogy az indikátorok közül az összes indikátort, vagy az indikátorok egy szűkebben vett csoportját vonjuk be az elemzésbe. Ugyancsak mi dönthetjük el, hogy hány válaszadói csoport (klaszter) kialakítását várjuk a statisztikai eljárástól. Jelen tanulmányban az összes indikátort, beleértve az izraeli és palesztin államisággal kapcsolatos változókat is, bevontuk az elemzésbe és így öt klasztert alakítottunk ki.

A megkérdezettek öt csoportra való bontása során kapott eredmények

A következő táblázat (5. táblázat) vízszintes sorai mutatják, hogy az egyes nézetcsoporthoz milyen mértékben értenek egyet vagy nem értenek egyet a kérdőívben feltett, tematizációs egységekben megjelenő állításokkal (4-fokú index átlagok – az egyes dimenziók eredeti operacionalizációit lásd a mellékletben a 15-24. táblázatokban).

³ Az első három, negatív állításból készült az index, mert a kontroll főkomponens elemzés alapján a negyedik változó illeszkedése nem volt megfelelő. Az indexkészítésbe csak a kérdezettek azon három válaszát vontuk be, amelyek a társadalom egészére vonatkozó becslésükön alapultak, miszerint a magyarok hány százaléka értene egyet az adott állítással. A három válasz százalékait minden egyes kérdezett esetében összeadtuk és elosztottuk hárommal, vagyis a változók számával, így egy 0-tól 100-ig terjedő indexet kaptunk.

5. táblázat
Attitűd-klaszterek (saját szerkesztés)

	1 Konzisztens antiszemita 8,5%	2 Filoszemita 20,1%	3 Mérsékelt, elfogadó csoport 37%	4 Inkonzisz- tens csoport 25,3%	5 Habozó 9,1%
nincs különbség zsidók és magyarok között	2,04	3,40	2,93	2,97	2,00
nincs konfliktus zsidók és magyarok között	1,85	2,52	2,68	2,83	2,07
emlékezetkultúra	2,23	3,23	2,70	2,86	2,08
pozitív tulajdonságok (filoszemitizmus)	2,47	3,49	2,93	3,07	2,17
másodlagos antiszemitizmus	3,27	1,86	2,22	3,00	2,14
konatív antiszemitizmus	3,32	1,33	1,96	2,86	2,01
kognitív antiszemitizmus	3,26	1,96	2,27	2,97	2,07
Palesztin állam támogatása	3,49	3,41	2,93	3,31	2,32
Izrael államiságának támogatása	3,14	3,84	2,95	3,32	2,31
Izrael jogos önvédelme	2,61	3,76	2,90	3,31	2,10
Izrael és a magyar zsidók kapcsolata	3,39	2,18	2,35	3,16	2,25
affektív antiszemitizmus < 2,5	1,70	3,47	2,92	2,19	2,38

Konzisztens antiszemita (8,5%): Az ide tartozók markáns különbséget és konfliktust látnak zsidók és nem zsidók között, minden tekintetben erősen antiszemita mondhatók, amit erősít az, hogy az emlékezetkultúrára vonatkozó kérdéseket is tagadják, noha a pozitív állításokkal szemben inkább habozónak tűnnek. A kétállamiság modellben hisznek, amennyiben támogatják Izrael és a palesztin állam létét is. Izrael jogos önvédelmével kapcsolatban szintén habozó álláspontot foglalnak el, de az izraeli kormánnyal szembeni ellenszenvük az egész zsidóságra kivetül.

Filoszemita (20,1%): E csoport tagjai nem látnak különbséget a zsidók és a magyarok között, ugyanakkor konfliktusérzékelésük átlagos, ami mindenképpen jelzi, hogy sokan közülük nem érzik konfliktusmentesnek ezt a viszonyt. E csoport tagjai erőteljesen hívei az őszinte és szembenézésre sarkalló emlékezetkultúrának (egyedülállóan a minta egészében). A zsidókkal kapcsolatos pozitív állításokkal markánsan egyetértenek, a negatív állításokat határozottan elutasítják, Izrael mellett a Palesztin államiságot is támogatnák.

Mérsékelt elfogadók (37%): A mérsékelt elfogadók minden értéke hasonló az előbb említett filozemita csoportéhoz, de a pozitív állításokkal való egyetértés intenzitása alacsonyabb, a negatív állításokkal való egyetértés intenzitása pedig némiképp magasabb körökben, ugyanakkor az átlagok alapján egyértelműen az elfogadás felé hajlanak. Az előző csoporttal kapcsolatos további különbség, hogy valamivel kevésbé érzékelik a konfliktust zsidók és magyarok között.

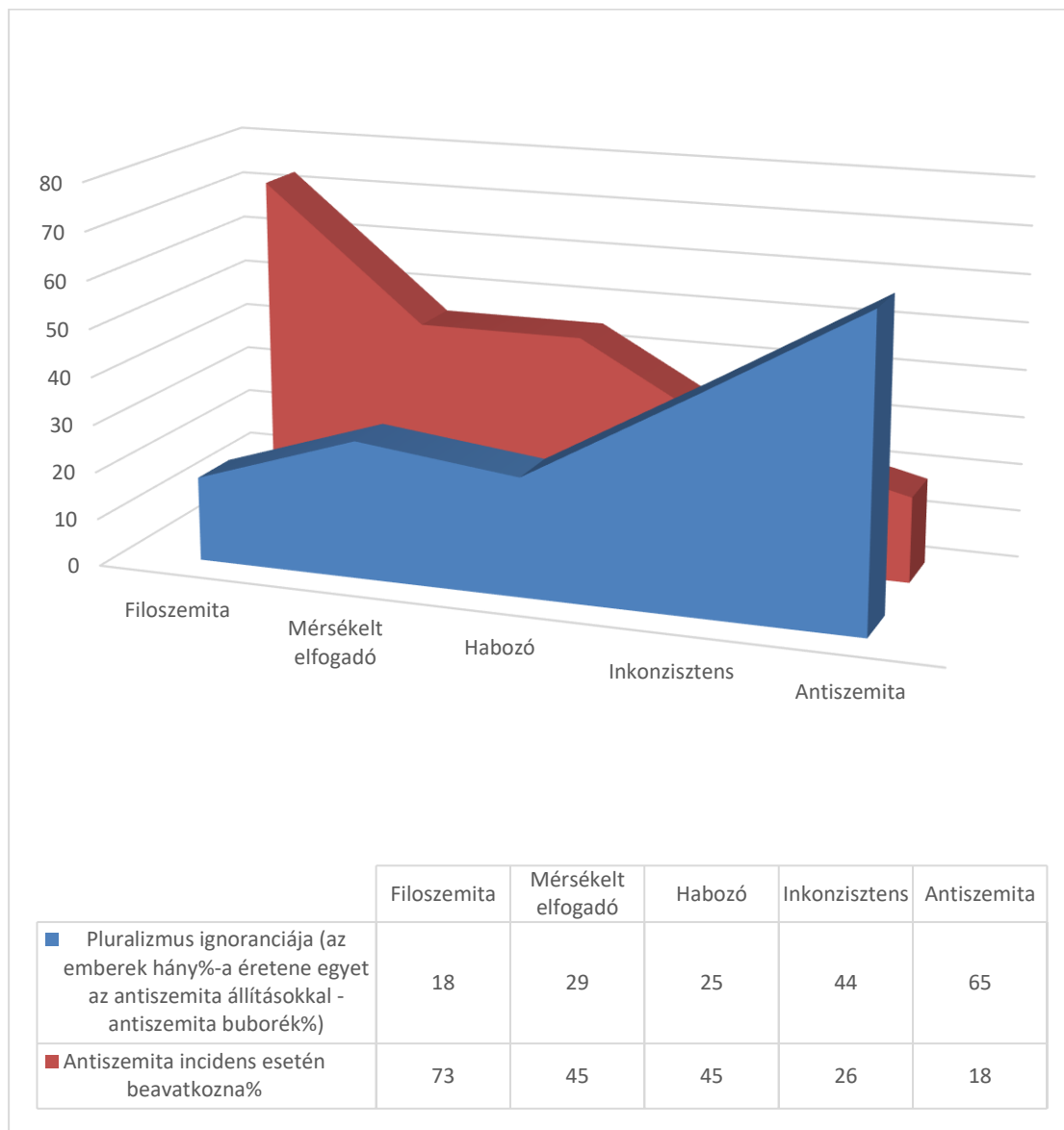
Inkonzisztensek (25,3%): E csoport tagjai többnyire nem látnak sem különbséget, sem konfliktust zsidók és magyarok között, az emlékezetkultúra, a két állami megoldás és a zsidókra vonatkozó pozitív állítások is egyetértésre találnak körükben, ugyanakkor egyetértenek az antiszemita állításokkal is.

Habozók (9,1%): E csoportban az általános tagadás mögé rejtőzhetnek látens antiszemita: ennek egyik manifesztuma a felszínre bukó, ha nem is túl erőteljes affektív antiszemitaizmus; többek között nem hívei az őszinte emlékezetkultúrának, nem értenek egyet Izrael államiságával, önvédelmi harcának jogosságával, bár a palesztinok esetében is elutasítják az államiságot.

A következőkben nézzük meg, hogy a zsidók felé tanúsított segítségnyújtási hajlandóság (szolidaritás), a pluralizmus ignoranciája és az attitűdklaszterek hogyan viszonyulnak egymáshoz. Ahogyan az 1. ábrából kitűnik, a pluralizmus ignoranciája skála (kék terület) két végpontján a filozemita és a konzisztens antiszemita helyezkednek el, ahol az antiszemita térfélen egyértelműen erős az antiszemita buborék-hatás (az antiszemita kérdezettek szerint a társadalom 65%-a gondolkodik hasonlóan, mint ők), míg a filozemita térfélen ennek hiányáról, vagyis inkább egyfajta filozemita buborék-hatásról beszélhetünk (ők csupán a társadalom 18%-áról gondolják, hogy antiszemitaaként gondolkodnak). A két végpont között láthatjuk az inkább az antiszemita buborék felé húzó inkonzisztenseket és a buborék-hatás szempontjából semlegesnek mondható mérsékelt elfogadókat és habozókat. Ezzel ellentétesen alakul a narancssárga területtel jelölt segítségnyújtási hajlandóság (szolidaritás), amely a filozemita térfélen magas (és egyben az antiszemita buborék hiánya jellemzi), míg az antiszemita térfélen alacsony, amelyet ellenben magas antiszemita buborék-hatás jellemez. Végző soron tehát azt hipotetizálhatjuk, hogy a pluralizmus ignoranciája olyan antiszemita buborékot hozhat létre, amely normatívnak érzett nyomása megakadályozhatja a zsidóknak való segítségnyújtást, míg a pluralizmus ignoranciájának hiánya egy olyan, ha tetszik filozemita buborékot eredményez, amely kifejezetten elősegítheti a zsidókkal szembeni szolidaritást. Mindezeket egy logisztikus regresszió segítségével teszteljük a következő alfejezetben.

1. ábra

A zsidók felé tanúsított segítségnyújtási hajlandóság (szolidaritás) és a pluralizmus ignoranciája, százalék (forrás: saját szerkesztés)

Egyéb magyarázó változók és a logisztikus regresszió eredményei

Mielőtt a 6. táblázatban bemutatnánk a logit modell eredményeit, ejtsünk pár szót a további független változókról. Ahogyan az elméleti részben említettük és indokoltuk, a szocio-demográfiai változók (nem, kor, iskolai végzettség és településméret) mellett az igazságtalanság-érzést (melléklet 7. táblázat), a tekintélyelvűséget (melléklet 8. táblázat), a mássággal szembeni intoleranciát (melléklet 9-10. táblázat)⁴, és a zsidókról szerzett tudást⁵

⁴ Ez a változó a rokonszenviskálából és a társadalmi távolság skálából képzett index, leszámítva a zsidó kisebbséget

⁵ Egyrészt rákérdeztünk a zsidó ismerősök meglétére, másrészt 8 fokú indexet (0 és 7 között az átlag=2,74; szórás=1,9) készítettünk azokból a tudáselemekből, amelyek a holokauszt magyarországi

vontuk be független változóként a modellbe. Ahogyan a gyakoriságokból megállapítható volt, mind az igazságtalanság-érzés, mind a tekintélyelv és a mássággal szembeni intolerancia is jelentős mértékben van jelen a magyar társadalomban, sajnálatos módon a kérdezettek többségére mindenképpen igazak ezek a jelenségek. Emellett a zsidósággal kapcsolatos átfogó ismeretekkel csupán a magyar társadalom egy kisebbsége (jóindulattal 25-30%-a) jellemezhető.

Nézzük meg azonban a multinomiális logisztikus regresszió eredményeit. A végső modell szerint⁶ (Nagelkerke pseudo $r^2=0.31$) a konzisztens antiszemitákhoz képest minden csoport 3,5-7-szeres eséllyel nyújtott volna segítséget a zsidóknak szóbeli, vagy fizikai antiszemita atrocitás esetén (a legkevésbé az inkonzisztensek, lásd 7. táblázat). Itt azonban érdemes megállnunk egy pillanatra. Amennyiben a szocio-demográfiai változók mellett csak a klasztereket vonjuk be az elemzésbe, a klaszterek hatása kifejezetten erős, a filoszemita klaszter segítőkészsége a konzisztens antiszemitákéhoz képest közel 18-szoros, ezzel a legerősebb segítőkészséget/szolidaritást mutatja. Ugyanakkor ahogyan folyamatosan vonjuk be az igazságtalanság-érzést, a tekintélyelvűséget, a mássággal szembeni intoleranciát és a zsidókról szerzett ismereteket a modellbe, egyre inkább csökken a filoszemiták „előnye” (13-szorosra, majd 8-szorosra). Ez annak a hatásnak köszönhető, amely szerint a filoszemiták kevésbé intoleránsok és autoriterek, de igazságtalanság-érzésük és a tudásuk a zsidókról magasabb. Vagyis a filoszemiták nem pusztán azért szolidárisabbak a zsidókkal, mert filoszemiták, hanem azért is, mert kevésbé autoriterek és intoleránsok, illetve a magasabb igazságtalanság-érzésük és a zsidóságról való ismereteik is a segítségnyújtás felé mozdítják őket antiszemita atrocitás esetén. A pluralizmus ignoranciájának bevonásakor azonban a filoszemiták a 3. helyre kerülnek, aminek két oka van. Egyrészt korábban láthattuk, hogy a filoszemiták élnek a legkisebb antiszemita-burokban, ha tetszik a legerősebb filoszemita-burokban, hiszen ők becsülik az antiszemitizmus jelenlétét a magyar társadalomban a legalacsonyabbra. Ez azt jelenti, hogy nem csak azért szolidárisok a zsidókkal, mert filoszemiták, hanem azért is, mert a nem antiszemitáknak érzett és megélt saját környezet normatív nyomása szintén szolidariztikus irányba tolja őket. A másik, hogy – különösen a habozók és a mérsékelt elfogadók esetében ez a hatás a legerősebb a végső modellben, ami annyit jelent, hogy ők annak ellenére mutatkoznak relatíve gyakran segítőkésznek/szolidárisnak, hogy jóval kevésbé érzékelik a környezetüket toleránsnak/filoszemitának. Vagyis a filoszemiták és a konzisztens antiszemiták nagyobb eséllyel viselkednek a saját buborékuk normatív nyomása szerint, míg a többi csoportra ez kevésbé hat.⁷

áldozatainak számára kérdezett rá, valamint arra, hogy a kérdezett keresett-e már fel itthon, vagy külföldön zsidó emlékhelyet, múzeumot, temetőt, zsinagógát, vagy holokauszt kiállítást, valamint arra, hogy a zsidók mikor ünneplik a sábeszt, mi a Hanuka, a Tóra, illetve melyik megadott kép ábrázolja a menórát – lásd a mellékletben a 11–14-es táblázatokban.

⁶ A multinomiális regresszió függő változója egy diszkrét változó, amelyben egy referenciacsoporthoz (akik nem éreznék, hogy be kellene avatkozniuk) viszonyítva vizsgáljuk a bevont független változók hatását a függő változó többi kategóriájára (helytelenítendő, de nem merne beavatkozni, illetve valamilyen módon beavatkozni). A vizsgálatunk során az esélyhányadosokra, Exp(B)-re koncentráltunk.

⁷ Értelemszerűen azért jelenthetjük ezt ki a referencia kategóriaként alkalmazott konzisztens antiszemitákról is, mert a pluralizmus ignoranciája változó bevonásával az antiszemitákkal összehasonlítva a mérsékelt elfogadók és a habozók esélyhányadosa jelentősen növekedett, míg a filoszemitáké velük szemben egyértelműen csökkent, vagyis a pluralizmus ignoranciája (a buborék-hatás) hasonló, mediáló hatással bír mind a filoszemitákra, mind a konzisztens antiszemitákra, amit kontroll-vizsgálatok is megerősítettek (eltérő referenciakategória kijelölése).

6. táblázat
A logisztikus regresszió eredményei (saját szerkesztés)

referenciacsoport: nem érezné, hogyan kellene avatkozni (Nagelkerke pseudo R ² : ,312)	helytelenítendő, de nem merne beavatkozni			valamilyen módon beavatkozna		
	B	Sig.	Exp(B)	B	Sig.	Exp(B)
nem	0,718	0,023	2,05	0,353	0,229	1,423
kor	0,005	0,577	1,005	-0,004	0,623	0,996
településméret	-0,156	0,328	0,855	0,003	0,982	1,003
iskolai végzettség	0,159	0,075	1,173	0,164	0,056	1,179
a mássággal szembeni intolerancia	-0,319	0,064	0,727	-0,113	0,478	0,893
tekintélyelv	-0,048	0,817	0,953	-0,353	0,061	0,702
igazságtalanság-érzés	0,262	0,012	1,299	0,445	0,005	1,56
ismeretek a zsidókról index	0,179	0,05	1,195	0,258	0,002	1,294
pluralizmus ignoranciája	-0,414	0,029	0,661	-0,444	0,013	0,642
filoszemita	-0,08	0,916	0,924	1,519	0,023	4,569
habozó	1,069	0,162	2,912	1,947	0,006	7,011
mérsékelt elfogadó	1,37	0,025	3,937	1,952	0,001	7,044
inkonzisztens	1,308	0,015	3,699	1,247	0,021	3,481
referenciacsoport: konzisztens antiszemita	ref	ref	ref	ref	ref	ref

Érdekesség, hogy a modellünkben sem a mássággal szembeni intolerancia vagy a tekintélyelvűség, sem a szocio-demográfiai változók nem magyarázták a zsidókkal szembeni szolidaritást, azonban az igazságtalanság-érzés és a zsidókról szerzett tudás igen. Minél kevésbé érezte magát megbecsülve (igazságtalanság-érzés) a kérdezett és minél több tudással bírt a zsidókról, annál valószínűbb volt, hogy hajlandó segíteni.

Talán a legfontosabb újdonság mégis az, hogy – klaszterhovatartozástól függetlenül – azok, akik nem élnek antiszemita burokokban, akik nem becsülik túl, vagy akár alul is becsülik az antiszemitizmus elterjedtségét a társadalomban, jóval nagyobb eséllyel segítenének zsidó honfitársaikon. Itt a filoszemiták és a konzisztens antiszemiták esetében két külön világhoz való konformista alkalmazkodásról beszélhetünk. Az egyik úgy értelmezi a magyar társadalmat, mint ahol többségben vannak az antiszemitizmust támogató nézetek, míg a másik egy épp

ellenkező előjelű buborékban él, ahol ezek az antiszemita nézetek csak egy kisebbségre jellemzőek. Vagyis a két különbözőként érzékelt világ különböző normatív nyomása az egyik esetben szolidáris, a másik esetben antiszolidáris attitűdöket hozhat mozgásba. A habozók és mérsékelt elfogadók pedig gyakran a buborék hatástól függetlenül is relatíve segítőkészek mutatkoznak, de összességében mégis alacsonyabb szinten mint a filoszemiták (73%-kal szemben 45%).

Azok, akik *helytelenítenék, de nem mernének semmilyen módon beavatkozni egy antiszemita támadás esetén*, inkább az inkonzisztens és a mérsékeltlen elfogadó klaszter tagjai, valamint a nők közül kerültek ki, illetve ismét azok közül, akik nem becsülik túl, vagy alulbecsülik az antiszemitizmus elterjedtségét a magyar társadalomban.

Konklúzió

A kutatás egyik legfontosabb eredménye, hogy a pluralizmus ignoranciája, különösen a különböző normatív, konformista nyomást előidéző buborékokban élő csoportok esetében, erősebb magyarázó tényező a zsidókkal kapcsolatos szolidaritás terén, mint a tekintélyelvűség és a mássággal szembeni intolerancia, amely jelentős elméleti és gyakorlati következményekkel jár. Ugyanis ez azt sugallja, hogy az antiszemitizmus kontextusában nem csupán a hagyományos előítéletesség-változók határozhatják meg az egyének szolidarisztikus viselkedését és attitűdjeit, hanem a társadalmi percepciók torzításai is, amelyek a bemutatott modellünk szerint a pluralizmus ignoranciájából fakadhatnak.

A pluralizmus ignoranciája, vagyis az antiszemitizmus társadalmi elterjedtségének túl- vagy alulbecslése, olyan dinamikát hoz létre, amely meghatározóan befolyásolja az egyének szolidaritásra való hajlandóságát. Azok, akik úgy vélik, hogy az antiszemita nézetek többségi álláspontot képviselnek, nagyobb valószínűséggel alkalmazkodnak egy exkluzív, vagy antiszolidáris világképhez, míg azok, akik kisebbségi álláspontnak érzékelik az antiszemitizmust, inkább hajlanak a szolidáris viselkedésre.

Ráadásul úgy is igaz ez, ha a szocio-demográfiai változókat és az attitűdklaszttereket is kontroll alatt tartjuk. Egyrészt megállapíthatjuk, hogy a társadalom minden rétegéből, demográfiai csoportjából egyaránt kikerülhetnek a zsidókkal szolidaritást mutató kérdezettek. Másrészt a konzisztens és részben az inkonzisztens antiszemitizmus (ahol a többség, illetve a relatív többség elutasítja a segítségnyújtást) erőteljesen visszaveti a segítőkészséget. A habozók és a zsidókkal szemben mérsékelt elfogadók relatív többsége ugyanakkor e kikristályosodott buborékoktól függetlenül kisebb intenzitással ugyan, de szintén segítőkészek mutatkoznak.

Eredményeink különösen fontosak a közösségi normák és az egyéni viselkedés közötti kölcsönhatás megértése szempontjából. Rámutatnak arra, hogy a társadalmi percepciók formálása – például a médián, oktatáson vagy közpolitikán keresztül – kulcsszerepet játszhat az előítéletes attitűdök csökkentésében és a társadalmi szolidaritás erősítésében. Míg a tekintélyelvűség és a mássággal szembeni intolerancia hagyományosan erőteljes előrejelzői az előítéletes viselkedés következtében gyengülő szolidaritásnak, ezek hatása ebben a kontextusban alárendeltnek bizonyult a pluralizmus ignoranciájával szemben. Ez azt jelzi, hogy az antiszemitizmus elleni küzdelemben nem elegendő az előítéletek egyéni szintű kezelése; szükséges a társadalmi normák átfogó újragondolása és a percepciók torzulásának korrekciója.

Az eredmények továbbá hangsúlyozzák az igazságtalanság-érzést és a zsidókról szerzett ismeretek szerepét a szolidaritás alakulásában. Azok, akik erőteljesebb igazságtalanság-érzéssel küzdenek, illetve magasabb szintű tudással rendelkeznek a zsidóságról, nagyobb valószínűséggel mutattak segítőkészséget. Ez az összefüggés azt sugallja, hogy a gazdasági és kulturális tényezők integrált megközelítése kulcsfontosságú lehet a társadalmi kohézió erősítésében.

Összességében a kutatás eredményei új perspektívát kínálnak a zsidókkal szembeni szolidaritás megértéséhez, amely nem pusztán az egyéni attitűdök szintjén, hanem a társadalmi normák és percepciók szintjén is vizsgálatra szorul. Az eredmények azt sugallják, hogy az előítéletességgel szembeni hatékony fellépés a pluralizmus ignoranciájának lebontására és a társadalmi párbeszéd előmozdítására is kell, hogy irányuljon. Ahogyan láthattuk, annak érzékelése, hogy a társadalom többsége nem antiszemita, önmagában is elősegítheti a szolidaritást a zsidóság felé. Ez különösen fontos egy olyan társadalomban, ahol az előítéletes attitűdök és az ezekhez kapcsolódó percepciók jelentős mértékben vannak jelen és nagyban befolyásolják a társadalmi kohéziót és együttműködést. És végül még egy módszertani gondolat: kutatásunkban a pluralizmus ignoranciáját hagyományos elsődleges kognitív és másodlagos antiszemitizmusra vonatkozó kérdések mentén mértük, de a jövőben – különösen a gázai konfliktus elhúzódásával – elengedhetetlen lesz az Izraellel, illetve a zsidók és Izrael viszonyával kapcsolatos kérdések bevonása a pluralizmus ignoranciájának mérésekor.

IRODALOM

- Adorno, Theodor W. et al. (1950) *The Authoritarian Personality*. New York, Harper and Row.
- Angelusz Róbert (2002) Közvéleménykutatások és a pluralizmus ignoranciája. *Médiakutató*, ősz. DOI: https://mediakutato.hu/cikk/2002_03_osz/04_kozvelemenykutatas
- Angelusz Róbert (1996) A cigányellenesség és a pluralizmus ignoranciája. *Jelkép*, 1996/1. 3–22.
- Allport, W. Gordon (1977) *Az előítélet*. Társadalomtudományi Könyvtár, Gondolat Kiadó.
- Bayertz, Kurt (ed.) (1998) *Solidarität. Begriff und Problem*. Frankfurt/Main, Suhrkamp.
- Becker, Johannes et al. (2004) *Transnationale Solidarität: Chancen und Grenzen*. Frankfurt a. M / New York, Campus.
- Bierhoff, Hans-Werner (2002) Prosoziales Verhalten. In: Stroebe W. – Jonas K. – Hewstone M. (2000 szerk.) *Sozialpsychologie. Springer-Lehrbuch*. Berlin–Heidelberg, Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-662-08008-5_9
- Byers, David. S.– Jones, Clive (2020) Hate crimes and the implications of antisemitism for mental health. *Journal of Jewish Social Work*, 7(2), 107–124.
- Denz, Helmut (2003) *Solidarität in Österreich. Strukturen Und Trends*. SWS-Rundschau, 43(3): 321–336. <http://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:0168-ssoar-165276>
- Duckitt, John (2001) A dual-process cognitive-motivational theory of ideology and prejudice. *Advances in Experimental Social Psychology*, 33, 41–113.
- Gesthuizen, Maurice – Savelkoul, Maria – Scapeers, Peer (2014) Ethnic diversity and dimensions of in-group solidarity. Social Conflict within and between groups. *Psychology Press*, 2014 (5) 89–106.
- Goes, Thomas (2015) *Zwischen Disziplinierung und Gegenwehr. Wie Prekarisierung sich auf Beschäftigte im Großhandel auswirkt*. Frankfurt, Campus Verlag.
- Hondrich, Karl O. – Koch-Arzberger, Claudia (1992) *Solidarität in der modernen Gesellschaft*. Frankfurt am Main, Fischer Taschenbuch Verlag.
- Klandermans, Bert (2013) *The Social Psychology of Protest*. Wiley-Blackwell.
- Latané, Bibb – Darley, John M. (1970) *The Unresponsive Bystander: Why Doesn't He Help?* Appleton-Century-Crofts.

Leets, Leora (2002) Experiencing hate speech: Perceptions and responses to antisemitism and anti-gay speech. *Journal of Social Issues*, 58(2), 341–361.

Miller, Dale T. – McFarland, Carroll (1991) Pluralistic ignorance: When similarity is interpreted as dissimilarity. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61(4), 582–594.

Nölle-Neumann, Elisabeth (1984) *The Spiral of Silence – Our Social Skin*. Chicago, Chicago University Press.

Nölle-Neumann, Elisabeth (1995) Public Opinion and Rationality. In: Glasser, Th. L. – Salmon, Ch. (1995 szerk.) *Public Opinion and Communication of Consent*. New York, The Guilford Press, 33–54.

Runciman, Garry W. (1966) *Relative Deprivation and Social Justice*. Routledge & Kegan Paul.

Schweber, Simone (2004) *Making Sense of the Holocaust: Lessons from Classroom Practice*. Teachers College Press.

Sibley, Chris G. – Duckitt, John (2008) Personality and prejudice: A meta-analysis and theoretical review. *Personality and Social Psychology Review*, 12(3), 248–279.

Smith, Christian – Sorrell, Katherine (2014) On Social Solidarity. In: Jeffries V. (2014 szerk.) *The Palgrave Handbook of Altruism, Morality, and Social Solidarity*. New York, Palgrave Macmillan, 219–247. https://doi.org/10.1057/9781137391865_10

Stjernø, Stein (2005) *Solidarity in Europe. The History of an Idea*, Cambridge, University Press.

Tragl, Thomas. (2000) *Solidarität und Sozialstaat. Teoretische Grundlagen, Probleme und Perspektiven des modernen sozialpolitischen Solidaritätskonzeptes*. München, Mering, Hampp.

Walker, Ian – Pettigrew, Thomas F. (1984) Relative deprivation theory: An overview and conceptual critique. *British Journal of Social Psychology*, 23(4), 301–310.

Zulehner, Peter M. – Denz, Hermann – Pelinka, Anton – Talos, Emmerich (1996) *Solidarität. Option für die Modernisierungsverlierer*. Innsbruck, Tyrolia.

Melléklet

7. táblázat
Igazságtalanság-érzés (Összes válaszadó, %)

	nagyon nem ért egyet	nem ért egyet	egyetért	nagyon egyetért	nem tudja / nem válaszol
A hozzám hasonló emberek nincsenek annyira megbecsülve, mint kellene.	4%	16%	45%	34%	1%
A hozzám hasonló emberek megfelelő jövedelmet kapnak/kaptak az elvégzett munkáért.	33%	35%	22%	8%	2%
A hozzám hasonló emberek nem tudják érvényesíteni az érdekeiket.	4%	19%	49%	27%	1%

8. táblázat
Tekintélyelvűség – az állításokkal való egyetértés (Összes válaszadó, %)

	nagyon nem ért egyet	nem ért egyet	egyetért	teljes mértékben egyetért	nem tudja vagy nem válaszol
A legfontosabb erény, amit a gyerekeknek meg kell tanulniuk a tekintély tisztelete.	6%	20%	40%	33%	1%
A legtöbb problémánk megoldódna, ha meg tudnánk szabadulni az erkölcstelen és antiszociális emberektől.	5%	17%	50%	25%	3%
Erős vezetőkre van szükségünk, akik megmondják, mit tegyünk.	8%	21%	41%	27%	3%

9. táblázat
Rokonszenvskála (Összes válaszadó, %)

	1 – nagyon ellenszenves	2	3	4 – nagyon rokonszenves	nem tudja vagy nem válaszol
arabok	35%	41%	19%	2%	3%
cigányok	34%	39%	20%	5%	2%
kínaiak	18%	36%	38%	6%	2%
fekeete-afrikaiak	34%	35%	25%	4%	4%
románok	11%	34%	42%	10%	3%
zsidók	9%	22%	49%	17%	4%
menekültek, migránsok	40%	38%	16%	2%	4%

10. táblázat
*Társadalmi távolság (Elfogadná-e a következő csoportok tagjait családtagjának?) Összes
válaszadó, %*

	egyáltalán nem	inkább nem	inkább igen	teljes mértékben igen	nem tudja vagy nem válaszol
zsidó	14%	22%	45%	14%	4%
román	16%	31%	39%	10%	3%
kínai	26%	34%	33%	3%	3%
fekeete-afrikai	40%	34%	19%	3%	5%
cigány	40%	35%	18%	4%	4%
arab	40%	38%	15%	2%	4%
menekült, migráns	45%	33%	14%	2%	5%

Vallási ismeretek

11. táblázat

Mikor ünneplik a zsidók a sabbathot /sábeszt? (Összes válaszadó, %)

minden szombaton	48%
minden vasárnap	8%
az év egy bizonyos napján	10%
mindig változó napon egy évben (mint a húsvét)	5%
nem tudja vagy nem válaszol	30%

12. táblázat

Mi a Tóra? (Összes válaszadó, %)

a legfontosabb zsidó ünnep	6%
a keresztény Biblia héber neve	18%
Mózes öt könyve	36%
zsidó öltözék	9%
nem tudja vagy nem válaszol	30%

13. táblázat

Mi a Hanuka? (Összes válaszadó, %)

a zsidó húsvét	21%
az egyiptomi fogságból való szabadulás ünnepe	8%
a fény ünnepe	41%
nem tudja vagy nem válaszol	29%

14. táblázat

Melyik kép ábrázolja a Menórát? (Összes válaszadó, %)

	8%
	27%
	65%

A zsidókhöz való viszonyulás mérése, a dimenziók képzése (a százalékok az inkább egyetértők és nagyon egyetértők arányának összegét mutatják az alábbi táblázatokban):

15. táblázat

Elsődleges antiszemitizmus: a hagyományos, kognitív antiszemitizmus skála itemei

Létezik egy rejtett zsidó háttérhatalom – 53%
A zsidók általában pénzéhesek – 54%
A zsidóság szenvedése Isten büntetése – 35%
A zsidók hajlamosak becsutelen eszközöket használni céljaik elérése érdekében – 40%
A zsidók sosem fognak tudni teljesen beilleszkedni a magyar társadalomba – 42%
A zsidók kihasználják a nem zsidókat – 40%
Túl nagy a zsidók befolyása ma Magyarországon – 50%

16. táblázat

Elsődleges antiszemitizmus: a konatív antiszemitizmus skála itemei

A legjobb az lenne, ha a zsidók kivándorolnának az országból – 28%
Bizonyos foglalkozási területeken korlátozni kellene a zsidók számát – 34%

17. táblázat

Elsődleges antiszemitizmus: az affektív antiszemitizmus skála itemei

Mennyire rokonszenvesek/ellenszenvesek a zsidók? – 31% (ellenszenv)
Elfogadna-e a családtagjának egy zsidót? (az érték az elutasítás mértékét fejezi ki) – 34%

18. táblázat

A másodlagos antiszemitizmus skála itemei

A zsidók még mindig túl sokat beszélnek a holokausztról – 54%
A zsidók is tehetnek arról, hogy üldözték őket – 44%
A holokauszt zsidó áldozatainak száma sokkal kevesebb volt, mint azt általában állítják – 34%
Ennyi évtizeddel a zsidóüldözések után már le kellene venni ezt a témát a napirendről – 53%
A zsidók még a háború alatti üldöztetésükből, a holokausztból is előnyöket próbálnak kovácsolni – 48%

19. táblázat

A filoszemita skála itemei

Magyarország kulturális gyökerei a kereszténység mellett a zsidóság értékein is alapulnak – 62%
A zsidókat nem szabad felelőssé tenni Jézus Krisztus keresztre feszítéséért – 61%
A zsidók ugyanúgy magyarok, mint a társadalom többsége – 72%
Mindent meg kell tennünk a zsidó vallás és kultúra fennmaradása érdekében – 68%
Magyarország tudományos sikereiben a zsidóságnak jelentős szerepe volt – 72%
A magyar nagyipar megteremtői jelentős részben zsidók voltak – 68%
A zsidók a munkájukban nagyon szorgalmasak – 78%
A zsidók legfontosabb értéke a tudás és a tanulás – 75%

20. táblázat

A zsidók és a nem zsidók között különbségek és konfliktusok tagadása skála

A zsidókat és nem zsidókat legtöbbször meg sem lehet különböztetni egymástól – 68%
A zsidók és nem zsidók között nincs konfliktus – 48%

21. táblázat

A zsidókkal kapcsolatos önkritikus emlékezet skálája

A magyar társadalom is felelős volt azért, ami a zsidókkal a háború alatt történt – 63%
Többet kellene tanítani az iskolákban a zsidóüldözésekről, hogy ilyesmi többé ne fordulhasson elő – 71%
A holokauszt tagadását tiltani kell – 63%

22. táblázat

A magyar zsidók elfogultak Izraellel skála

Az itt élő zsidók lojálisabbak Izraelhez, mint Magyarországhoz – 57%
A zsidók mindenkit zsidóellenesnek tartanak, aki Izraelt kritizálja – 53%
Izrael állam politikája miatt egyre ellenszenvesebbek nekem a zsidók – 37%

23. táblázat

Izrael a zsidók anyaországa és jogos az önvédelme

Jogos, hogy a zsidóknak is legyen egy anyaországa, ami Izrael – 83%
Izrael jogos önvédelmi harcot folytat az őt ért támadások ellen – 73%

24. táblázat

Palesztinok joga az önálló államukhoz

A palesztinoknak is joguk van a saját államukhoz – 77%
--